

En fri press
är folkstyrets viktigaste
förutsättning

Tryckfriheten under debatt

Frågan om gränserna för den svenska tryckfriheten har blivit aktuell i första rummet genom den rad åtal som justitieministern under de senaste månaderna anbefallt mot tidningar på grund av uttalanden som ansetts kränkande för främmande makter. Särskilt har åtalen mot "Trots allt", som genom sin systematiska kritik av diktaturerna intar en särställning, väckt uppmärksamhet. Den 30 december förra året dömdes tidningens utgivare, författaren Ture Nerman, till tre månaders fängelse för en artikel om attentatet mot Hitler i München. Åtalen ha väckts med stöd av § 3:9 i tryckfrihetsförordningen. Därjämte har justitieministern i några fall, bl. a. i fråga om Nermans skrift "Europa 1940", begagnat ett stadgande i nämnda paragraf, enligt vilken en skrift, ehuru icke smädlig eller förgriflig, kan utan rättegång konfiskeras, om "genom densamma missförstånd med utländsk makt sig yppat".

Det finnes också anledning att anta att regeringen överväger eller åtminstone övervägt en skärpning av tryckfrihetsförordningens bestämmelser om uttalanden rörande främmande makter. I konseljen den 22 december 1939 anförde statsministern, att maningar givits till "återhållsamhet i uttalanden, som gälla förhållandena i andra länder". Längre gående åtgärder för att skydda de allmänna intressena kunde bli erforderliga. På statsministerns hemställan beslöt Kungl. Maj: t att "till alla det vederbör rikta en offentlig maning att iakttaga den återhållsamhet och varsamhet i uttalanden och handlingar som rikets väl i en brydsam tid kräver" samt att bemyndiga justitieministern att låta verkställa en utredning rörande åtgärder "mot dem, vilka icke ställa sig denna maning till efterrettelse". Justitieministern anförde i samma konselj att utredningen närmast borde avse möjligheterna "att giva ökad verkan åt de stadganden i tryckfrihetsförordningen, vilka äro avsedda att förebygga sådana missbruk av tryckfriheten som med hänsyn till rådande allvarliga förhållanden äro uppenbart skadliga för riket". Även ändringar i tryckfrihetsförordningen kunde komma i fråga, dock "utan rubbning av dess huvudgrunder för yttrandefriheten, såvitt den hänför sig till rent inrepolitiska förhållanden".

Åtalen och utredningsbesluten ha väckt diskussion. I remissdebatten berördes frågan i en rad inlägg, den upptogs av författare och publicister vid ett möte i Stockholm den 20 januari, och den har livligt dryftats i pressen. På vissa håll har man ansett själva diskussionen om tryckfriheten olämplig. Oberoende av uppfattningen i själva saken bör man dock, synes det, bland demokrater känna glädje över att svenska politiker och publicister trots det kritiska läget och trots den allmänna samlingen kring regeringen känna sig uppfordrade att ta ställning till en principfråga som gäller en av grundvalarna för vår fria styrelse.

Tryckfriheten i Sverge har stolta traditioner. Den stadfästes tidigare än i något annat land utom England; någon censur ha vi icke haft sedan 1809, någon indragningsmakt icke sedan 1844. Men bestämmelserna i vår tryckfrihetsförordning, som till stor del varit orubbade sedan dess tillkomst, lämna i sin vaga avfattning stora möjligheter till inskridanden. Enligt § 3: 9 straffbeläggas "smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater, med vilka riket är i fredligt förhållande, om deras varande överhet, regering och regeringssätt, höge ämbetsmän och sändebud, inre eller yttre förhållanden...". Särskilt ordet "förgriplig" har en så obestämd karaktär att praktiskt taget varje kritik av främmande stats inre eller yttre politik skulle kunna beivras enligt stadgandet. I andra moment i paragrafen stadgas straff

bl. a. för förnekelse av en Gud och ett liv efter detta, smädliga uttryck om kungahuset, riksdagen och var och en som innehar en allmän befattning. År 1937 infördes i anslutning till lagstiftningen mot statsfientlig verksamhet bestämmelser om straff för "falska rykten eller lögnaktiga uttalanden" ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller rikets säkerhet eller att väcka förakt för offentlig myndighet.

Skulle de berörda bestämmelserna extensivt tillämpas, bleve den svenska tryckfriheten snart en illusion. Den verkligt betydande tryckfrihet, som för oss kommit att framstå som en självklar medborgerlig rättighet, har i själva verket uppkommit genom att man tillämpat lagen med allt större varsamhet. Vid enstaka tillfällen i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet förekom ännu att antireligiösa uttalanden och politiska utfall mot statsorgan åtalades men under senare tid har man icke genom bestämmelserna sökt inskränka yttrandefriheten på dessa områden. Vad särskilt § 3:9 beträffar har doktor Sigurd Hansson i en artikel i Göteborgs Handelsstidning uppvisat, att bestämmelsen tidigare åberopats endast i ett fåtal fall och nästan uteslutande i sådana, då personliga smädelser mot statsöverhuvudet i ett främmande land förelegat; även i dylika fall har juryn i allmänhet frikänt. Under världskriget kom paragrafen icke — eller i varje fall blott vid något enstaka tillfälle — till användning, trots den hetsiga debatten kring de krigförandes politik. Då nya bestämmelser tillkommo år 1937 utgick man allmänt ifrån att de skulle tillämpas med största försiktighet, och de ha endast vid något enstaka tillfälle av åklagarmyndigheterna åberopats.

Åtalen under de senaste månaderna kunna alltså sägas inleda en ny praxis. Man har sökt ge nytt liv åt en av tryckfrihetsförordningens straffbestämmelser under det att en rad andra fortfarande lämnats åt glömskan. Man har vidare sökt åt den åberopade bestämmelsen ge ett vidare innehåll än den tillerkänts under äldre tid. Åklagaren i ett av de nermanska målen betonade uttryckligen att det kritiska läget påkallade en ändrad tillämpning av § 3:9; icke heller justitieministern sökte i sitt anförande på diskussionsmötet den 20 januari bestrida, att här vore fråga om en ändrad praxis. Att hänvändelser från främmande makt ligga till grund för regeringens åtalskampanj är uppenbart och förnekas av ingen.

Ett moment i regeringens aktion är alldeles särskilt anmärkningsvärt. Såsom redan nämnts har man i några fall använt sig av en bestämmelse i § 3:9 enligt vilken med hänsyn till utländsk makt även skrifter som icke äro straffbara kunna konfiskeras. I vår mest använda grundlagsedition (Malmgren) upplyses, att stadgandet står illa tillsammans med tryckfrihetsförordningens allmänna principer samt att det kan betraktas som

antikverat då det icke tillämpats sedan mitten av 1800-talet. Bestämmelsen framstår i ett demokratiskt samhälle som en anomali, den är tydligen en kvarglömd rest av den gamla indragningsmakten. Hur underlig bestämmelsen är ur rent juridisk synpunkt framgår bäst vid en jämförelse med § 5:13. Enligt sistnämnda paragraf kan efter framställning från främmande makt Kungl. Maj:t (icke justitieministern) låta indraga en skrift. Här förutsättes emellertid att, om skriften ej kan åtalas, ersättning skall kunna beviljas dess utgivare för kostnaderna. Detta stadgande har under senare tid blott vid ett tillfälle tillämpats. Enligt § 3:9 kan däremot en person berövas sin egendom utan ersättning och utan att han gjort sig skyldig till något brott, som medför egendomens förverkande — ett fall som torde vara unikt i svensk rätt.

För att bedöma tryckfrihetens betydelse på det berörda området ur synpunkten av svensk demokrati måste man ihågkomma, att debatten kring utländska regimer och förhållanden nu har en annan innebörd än tidigare. Motsättningen mellan kommunism, nazism och fascism å ena sidan, demokrati å den andra, är internationell men den föreligger också inom Sverige. Kritiken av diktaturerna har varit och är i Sverige ett led i den demokratiska opinionens kamp mot svenska diktaturtendenser. Den drives icke i tanke på att rubba de utländska regimerna utan endast i strävan att bevara den folkstyrelse, som framstår som oskiljaktig från vårt nationella oberoende.

Om den svenska kritiken av diktaturerna förstummas uppstår ett egendomligt läge. I diktaturländerna är pressen en statens angelägenhet. Den är ett uttryck för de härskandes uppfattning. I denna press pågår en ständig kampanj mot demokratin och allt vad därmed sammanhänger. Sverige blir, liksom andra demokratiska stater, som icke förvärvats till vasaller eller lamslagits av fruktan, föremål för angrepp och hån. Det kan från vår sida ej bli fråga om att begära inskridanden mot denna press — den är ju ledarnas eget språkrör. Inom Sverige få de tidningar, som representera av diktaturstaterna inspirerade eller till och med dirigerade riktningar, fritt kritisera svensk demokrati. Det moment i tryckfrihetsförordningen, som möjliggör åtal på grund av smädelser mot svenska ämbetsmän och den svenska representationen, tillämpas icke. Vi utgå från att den svenska regimen icke behöver nedslå sina angripare, att dess fäste inom folket är tillräckligt starkt för att motstå angreppen. Likaså kunna de utländska demokratiernas statsmän och inre förhållanden fritt nedsättas i vårt land. Dessa demokratier utgå från den frihetsprincip, som är vår egen, och påfordra inga ingripanden. Så vitt bekant har icke någonsin ens ett personligt angrepp mot ledande statsmän i demokratiska länder blivit föremål för åtal i

Sverige: åtalen ha gällt artiklar mot personer sådana som Napoleon III, Nikolaus I av Ryssland, Abdul Hamid, Mussolini och Hitler. Detta innebär att den enda kritik, som kringskäres, är den, som riktar sig mot de styrelser, vilka äro det svenska folkets ideal mest främmande. Pressen skulle, om åtalpolitiken systematiskt och framgångsrikt fullföljdes, få angripa vår egen regering och de nordiska grannländernas regeringar men icke diktaturernas statsledningar.

Regeringen har manat pressen till försiktighet i uttalanden rörande främmande makter. Att denna maning uppmärksammats eller, kanske riktigare, att de flesta tidningsmän frivilligt ålagt sig en viss återhållsamhet är obestridligt. Värdet härav kan icke förnekas. Man går dock för långt, då pressen säges böra begränsa sig till rent sakliga och upplysande framställningar. I tidningsmannens verksamhet har sedan länge ingått icke blott att förmedla nyheter utan också att bedöma och vägleda. Rätten att värdera ingår lika väl i tryckfriheten som rätten att upplysa. För många är det naturligt att låta dessa värderingar halvt omärkligt ingå i försiktiga och kyliga analyser; de förstås av en intelligent läsekrets och de domar, som de antyda utan att uttala, äro ofta de mest nedgörande. Men svensk press kan icke heller undvara den öppna och hårda kritik, som är den givna uttrycksformen för andra publicisters värderingar. Och i vissa sammanhang är denna reaktion den naturliga, ja, den enda uthärdliga och anständiga. Inför överfallet på Finland skulle ett omskrivande och stillsamt avståndstagande ha verkat förnedrande. Starka ord behövdes och uttalades.

Som motiv för en begränsning av tryckfriheten anföras de risker som möta i förhållandet till utlandet. Att kritiska uttalanden i ett lands press i och för sig skulle bli bestämmande för ett annat lands politik synes ytterligt osannolikt. Med så litet visdom lär dock icke världen regeras. Även inom diktaturländerna måste man veta, att den svenska pressen är fri och att dess uttalanden icke äro dikterade av statsledningen. En annan sak vore, om en stor del av pressen skulle kräva uppgivande av vår neutralitet; detta kunde fattas som ett tecken på en stundande förändring i regeringens politik. Men på denna punkt står den demokratiska press, varom här är fråga, enig bakom regeringen. Att sympatin för diktaturerna ej är utbredd i Sverige minskar naturligtvis diktaturernas sympati för oss. Men detta förhållande kan ej ändras genom begränsningar av tryckfriheten. Viktigare än någon pressopinion måste för diktaturerna på denna punkt vara det faktum, att så gott som hela det svenska folket stöder de fyra stora *demokratiska* partierna.

Då regeringen tillsatte den nya utredningen i december, antogs det på

många håll, att den tänkte sig en betydande skärpning av bestämmelserna just på detta område; det talades till och med om censur och indragningsmakt. Stats- och justitieministrarnas uttalanden vid utredningens igångsättande gjorde denna tolkning av beslutet förklarlig. Med förakt men utan förvåning kunde man konstatera, att tidningar, som systematiskt söka missänkliggöra svensk demokrati, entusiastiskt hälsade tanken på åtgärder, som voro ägnade att främst drabba deras motståndare. Justitieministerns förut omnämnda anförande tyder emellertid på, att utredningen icke avser en mera allmän skärpning av lagen utan att endast mera speciella begränsningar — bland annat syftande till starkare skydd för militära hemligheter — äro tillänkta. Man kan därför hoppas, att Sverige — likaväl som Finland och England — under denna kris, även om den skulle skärpas, skall upprätthålla den tryckfrihet, som är folkstyrets viktigaste förutsättning.

Herbert Tingsten